

Верховний
Суд

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ПРАКТИЦІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

01 ЛИСТОПАДА 2018 РОКУ

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 18 квітня 2018 року у справі № 753/11000/14-ц

Тлумачення *contra proferentem*

У разі, якщо з'ясувати справжній зміст відповідної умови договору неможливо за допомогою загальних підходів до тлумачення змісту правочину, передбачених у частинах третій та четвертій статті 213 ЦК України, слід застосовувати тлумачення *contra proferentem*.

Contra proferentem (лат. *verba chartarum fortius accipiuntur contra proferentem* - слова договору повинні тлумачитися проти того, хто їх написав). Особа, яка включила ту або іншу умову в договір, повинна нести ризик, пов'язаний з неясністю такої умови. При цьому це правило застосовується не тільки в тому випадку, коли сторона самостійно розробила відповідну умову, але й тоді, коли сторона скористалася стандартною умовою, що була розроблена третьою особою.

Це правило підлягає застосуванню не тільки щодо умов, які «не були індивідуально узгоджені» (*no individually negotiated*), але також щодо умов, які хоча і були індивідуально узгоджені, проте були включені в договір «під переважним впливом однієї зі сторін» (*under the dominant influence of the party*).

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 07 лютого 2018 року у справі № 711/5711/16-ц

Припинення повноважень члена виконавчого органу

Тлумачення пункту 5 частини першої статті 41 КЗпП України та частини третьої статті 99 ЦК України свідчить, що припинення повноважень члена виконавчого органу може відбутися у будь-який час та з будь-яких підстав. При цьому припинення повноважень члена виконавчого органу гарантується нормами цивільного права для припинення або запобігання негативного впливу на управлінську діяльність товариства. Необхідність таких правил обумовлена специфічним статусом члена виконавчого органу, який отримав від уповноваженого органу товариства право на управління.

Згідно статті 92 ЦК України дієздатність юридичної особи здійснюється через її органи. Поняття дієздатності є цивілістичним, а отже, формування, зміна та припинення органів юридичної особи регулюються цивільним законодавством. Той факт, що члени колегіального виконавчого органу господарського товариства чи одноособовий його керівник перебувають у трудових відносинах із товариством, не встановлює пріоритет трудового регулювання над цивілістичним, оскільки до цих відносин не може застосовуватися модель «роботодавець - працівник», властива трудовим відносинам. Правовий статус членів колегіального виконавчого органу господарського товариства чи одноособового його керівника значно відрізняється від статусу інших працівників, що обумовлено специфікою його трудової діяльності, яка полягає у виконанні ним функцій по управлінню товариством.

Таким чином, передбачена пунктом 5 частини першої статті 41 КЗпП України підстава розірвання трудового договору не передбачає необхідності попереднього повідомлення про звільнення, з'ясування вини працівника, доцільності та причини звільнення, врахування попередньої роботи та інших позитивних результатів.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 449/1154/14

Захист добросовісного іпотекодержателя

Добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК) - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Суди встановили, що на момент укладення договору іпотеки ОСОБА_9 був власником житлового будинку переданого в іпотеку, була згода його дружини на укладення цього договору, інших зареєстрованих співвласників на той час не існувало. Право власності на 1/2 будинку за його батьком не було зареєстроване. І лише рішенням Перемишлянського районного суду 27 квітня 2015 року було визнано право власності на частки в цьому будинку як за спадкоємцями ОСОБА_9 (який помер у 2006 році) так і спадкоємцями ОСОБА_12 - батька іпотекодавця ОСОБА_9 (який помер в 2008 році).

Банк, як добросовісний іпотекодержатель, який поклався на дані реєстру прав на нерухомість, про те, що ОСОБА_9 був одноособовим власником житлового будинку, і тому уклав договір іпотеки. В такій ситуації відмова у задоволенні позову про звернення стягнення на предмет іпотеки суперечить захисту інтересів добросовісного іпотекодержателя.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 04 квітня 2018 року у справі № 212/2362/16-ц

Суб'єкти, яким компенсується моральна шкода

Тлумачення частини другої статті 1168 ЦК України свідчить, що до суб'єктів, яким компенсується моральна шкода внаслідок смерті, відносяться діти потерпілого. В частині другій статті 1168 ЦК України не деталізуються, що до них належать зачаті, але не народжені діти потерпілого. Проте, з урахуванням справедливості та розумності (статті 3 ЦК України), до суб'єктів, яким компенсується моральна шкода внаслідок смерті потерпілого, потрібно віднести зачатих дітей, але народжених після смерті потерпілого. Протилежний висновок ставив би в нерівне положення зачатих дітей, але народжених після смерті потерпілого, стосовно дітей, народжених на час смерті потерпілого, і суперечив принципу верховенства права (стаття 8 Конституції України).

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 08 серпня 2018 року у справі № 199/5595/14-ц

Ефективний спосіб захисту

У липні 2014 року ОСОБА_2 звернувся з позовом до ФОП ОСОБА_3 про визнання дій неправомірними та зобов'язання виділити та надати для проживання окрему житлову кімнату в гуртожитку.
[...]

Законодавчі обмеження матеріально-правових способів захисту цивільного права чи інтересу підлягають застосуванню з дотриманням положень статей 55, 124 Конституції України та статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до яких кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом.

Оскільки положення Конституції України та Конвенції мають вищу юридичну силу (статті 8, 9 Конституції України), а обмеження матеріального права суперечать цим положенням, порушення цивільного права чи цивільного інтересу підлягають судовому захисту і у спосіб відповідно до викладеної у позові вимоги, який не суперечить закону. У зв'язку із тим, що обраний ОСОБА_2 спосіб захисту є **ефективним засобом захисту, тобто таким, що відповідає змісту порушеного права, характеру його порушення та наслідкам, спричиненим цим порушенням (і за своїм змістом відповідає позову про вселення)**, то висновок суду першої інстанції про часткове задоволення позову є правильним. Натомість апеляційний суд скасував законне й обґрунтоване рішення суду першої інстанції в цій частині.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 19 вересня 2018 року у справі № 664/2784/15-ц

Критерій для стягнення неустойки

У постанові Верховного Суду України від 21 жовтня 2015 року у справі № 6-2003цс15 зроблено висновок, що відповідно до статті 549 ЦК України штраф і пеня є одним видом цивільно-правової відповідальності, а тому їх одночасне застосування за одне й те саме порушення строків виконання грошових зобов'язань за кредитним договором свідчить про недотримання положень, закріплених у статті 61 Конституції України щодо заборони подвійної цивільно-правової відповідальності за одне і те саме порушення.

У постанові Верховного Суду України від 21 жовтня 2015 року у справі № 6-2003цс15 відсутній висновок про те, який же вид неустойки (штраф чи пеню) підлягає стягненню та який критерій має бути застосовано для його вибору.

Тлумачення статей 3 та 549 ЦК України дозволяє стверджувати, що при виборі того який вид неустойки (штраф чи пеня) повинен стягуватися, слід враховувати справедливість і розумність (пункт 6 статті 3 ЦК України). Тому необхідно визначити стягнення якого виду неустойки (штрафу чи пені) є нерозумним і несправедливим, з урахуванням їх розміру.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 756/15191/14-ц

Припинення поруки при ліквідації боржника

При укладенні договору поруки, поручитель приймає на себе всі ризики, пов'язані з невиконанням зобов'язання боржником, у тому числі й ті, що виникають унаслідок припинення боржника з його подальшим виключенням із реєстру. Оскільки покладення на особу, яка забезпечує виконання зобов'язання, цих ризиків відбулося за договором, укладеним поручителем саме з кредитором, то всі прийняті ризики повинні покладатися на особу, яка забезпечує виконання зобов'язання, і після припинення боржника (юридичної особи). Інше може бути передбачено договором між кредитором та особою, яка забезпечує виконання зобов'язання, тобто, звільнення останньої від таких ризиків повинно бути окремо урегульовано в договорі між нею і кредитором.

Тому сам факт ліквідації боржника за основним зобов'язанням з внесенням запису до відповідного реєстру про припинення юридичної особи за наявності заборгованості боржника за основним зобов'язанням не є підставою для припинення поруки, якщо кредитор за основним зобов'язанням до внесення запису до відповідного реєстру про припинення боржника (юридичної особи) реалізував своє право на стягнення заборгованості з поручителя, пред'явивши до нього позов.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 12 вересня 2018 року у справі № 752/1016/17

Право на апеляційне оскарження ухвал суду першої інстанції окремо від рішення суду

Право на апеляційне оскарження учасники справи можуть реалізувати у порядку, визначеному процесуальним законом, не зловживаючи їхніми процесуальними правами у спосіб подання апеляційної скарги на ухвалу, що не може бути оскаржена до ухвалення рішення по суті спору й окремо від такого рішення. Заперечення учасників процесу щодо наявності підстав для залишення заяви без розгляду мають розглядатися судом при оскарженні рішення, ухваленого по суті спору. У зв'язку із цим право на суд, одним із аспектів якого є право доступу, в аспекті апеляційного оскарження ухвали про відмову у залишенні заяви без розгляду, підлягає обмеженню, яке застосовується з легітимною метою та зберігає пропорційність між застосованими засобами та поставленою метою.

[...]

Тлумачення пункту 15 частини першої статті 293 ЦПК України (у редакції, чинній на момент звернення ПАТ «Укрсоцбанк» із апеляційною скаргою) має відбуватися із урахуванням можливості/неможливості поновити свої права, особою, яка подає апеляційну скаргу, в інший спосіб аніж шляхом оскарження в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду. Ухвала про відмову у залишенні заяви без розгляду не перешкоджає подальшому провадженню у справі (не є остаточним рішенням), а тому особа має право оскаржити в апеляційному порядку ухвалу про відмову у залишенні заяви без розгляду разом з рішенням суду першої інстанції.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 758/6860/15-ц

Момент, з якого провадження вважається розпочатим

Європейський суд з прав людини неодноразово вказував, що початок «вирішення спору» щодо своїх «прав та обов'язків цивільного характеру» пов'язується з поданням цивільного позову (зокрема, REDKA v. UKRAINE, № 19164/04, § 32, ЄСПЛ, від 21 червня 2007 року; VASILCHUK v. UKRAINE, № 31387/05, § 49, ЄСПЛ, від 10 грудня 2009 року). Період, коли тривало провадження щодо процесуальних питань, має розглядатись як частина розгляду справи по суті та, відповідно, як частина вирішення спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру (LITVINYUK v. UKRAINE, № 55109/08, § 19, ЄСПЛ, від 01 березня 2018 року).

Тлумачення підпункту 11 пункту 16-1 розділу XV Перехідні положення Конституції України, з урахуванням усталеної практики Європейського суду з прав людини до визначення початку «вирішення спору», свідчить, що цей підпункт повинен застосовуватися як до тих проваджень в яких постановлено ухвалу про відкриття провадження у справі, так і до тих в яких постановлено ухвалу про повернення позовної заяви.

ПАТ «Дельта Банк» звернулося до суду з позовною заявою у травні 2015 року, яку ухвалами Подільського районного суду міста Києва від 16 червня 2015 року та від 29 липня 2015 року залишено без руху і повернуто відповідно. Тобто провадження у справі розпочате до 30 вересня 2016 року.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 28 березня 2018 року у справі № 357/3258/16-ц

Виселення зі службового житла колишнього члена сім'ї військовослужбовця

Втручання у право на повагу до житла відповідача буде відповідати Конвенції не лише тоді, коли таке втручання здійснюється згідно із законом, але й якщо для такого втручання існують легітимні цілі, вичерпний перелік яких наведений у пункті другому статті 8 Конвенції.

Відтак, навіть якщо припустити, що позивач діє з метою задоволення інтересів військовослужбовців і членів їх сімей, які згідно з абзацом третім частини першої статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей» мають право бути забезпеченими службовими житловими приміщеннями, а відповідач втратила право на користування службовим приміщенням у зв'язку з розірванням шлюбу з військовослужбовцем, членом сім'ї якого вона була, то пропорційність цієї меті виселення відповідача, наявність в якій іншого житла суди першої й апеляційної інстанцій не встановили, без надання іншого житлового приміщення викликає обґрунтовані сумніви.

Оскільки зміст і спрямованість діяльності держави визначають права та свободи людини і їх гарантії, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина друга статті 3 Конституції України), Верховний Суд погоджується з висновками судів першої й апеляційної інстанцій і відхиляє решту аргументів позивача як явно необґрунтовані.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 07 лютого 2018 року у справі № 461/5946/16-ц

Право на грошову допомогу

Вимога ОСОБА_2 ґрунтувалась на чіткому положенні національного законодавства (статті 24 Закону України «Про наукову, наукову-технічну діяльність») і залежала від об'єктивних умов - наявність необхідного стажу наукової роботи та вихід на пенсію з посади наукового (науково-педагогічного) працівника. Оскільки такі об'єктивні умови були наявні, то ОСОБА_2 вважається такою, що мала право, отримати грошову допомогу в розмірі шестимісячних посадових ставок (окладів).

Тлумачення статті 24 Закону України «Про наукову, наукову-технічну діяльність» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) дозволяє зробити висновок, що грошова допомога при виході на пенсію з посади наукового (науково-педагогічного) працівника є державною гарантією наукових працівників, яка встановлена законом. Така грошова допомога охоплюється поняттям заробітної плати, яка підлягає виплаті незалежно від того, чи було здійснене роботодавцем нарахування такої грошової допомоги. Більше того, у статті 24 Закону України «Про наукову, наукову-технічну діяльність» (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) для характеристики статусу особи, яка має право на таку доплату, використовується термін «працівник», що додатково підтверджує належність такої грошової доплати до заробітної плати. Тому позов про стягнення грошової допомоги у розмірі шестимісячних посадових ставок (окладів) не обмежується будь-яким строком звернення.

Верховний
Суд

Постанова Верховного Суду від 19 вересня 2018 року у справі № 461/11814/14-ц

Відшкодування моральної шкоди

Європейський суд з прав людини зауважує, що національні суди мають вибирати способи такого тлумачення, які зазвичай можуть включати акти законодавства, відповідну практику, наукові дослідження тощо (VOLOVIK v. UKRAINE, № 15123/03, § 45, ЄСПЛ, 06 грудня 2007 року).

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність (пункт 4.1. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

Колегія суддів не погоджується із висновками судів в частині визначення розміру відшкодування моральної шкоди, оскільки цей розмір не відповідає верховенству права, вимогам розумності і справедливості. У зв'язку із цим враховуючи верховенство права, засади розумності і справедливості, обставини справи, колегія суддів вважає, що розмір компенсації моральної шкоди слід збільшити до 200 000 грн.